

ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лариса Ковальчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA-79005
larysa.kovalchuk@lnu.edu.ua*

У статті на основі теоретичного осмислення наукових літературних джерел, а також проведеного нами дослідження з'ясовано сутність родових і видових понять. “Методологічну культуру” розглянуто як видове поняття стосовно родових понять (“наукова культура”, “методологія наукового пізнання”, “методологія в педагогіці”) і системоутворювальних фундаментальних категорій (“культура”, “пізнання”, “наука”, “методологія”).

На підставі структурного понятійно-термінологічного аналізу теоретично обґрунтовано сутність методологічної культури. Методологічна культура інтерпретується як складова наукової культури дослідника, яка характеризує його здатність виконувати науково-дослідну діяльність з урахуванням рівнів методології і принципів наукового пізнання, використовувати методологічні підходи релевантно темі, предмету, меті і завданням наукового дослідження.

Визначено й обґрунтовано, що формування методологічної культури відбувається поетапно, ефективність її формування на різних етапах наукової і професійної підготовки здобувачів другого і третього рівнів вищої освіти забезпечують такі педагогічні умови: 1) усвідомлення методологічної культури як важливої складової наукової культури дослідника; 2) мотивація здобувачів вищої освіти до формування методологічної культури; 3) моделювання багаторівневого культурно-освітнього середовища закладу вищої освіти; 4) педагогічне діагностування рівнів сформованості методологічної культури здобувачів вищої освіти.

Розроблено діагностичний інструментарій і експериментально перевірено ефективність формування методологічної культури на підставі визначення достатнього та високого рівнів сформованості методологічної культури у здобувачів вищої освіти на різних етапах навчання, виконання науково-педагогічного дослідження за темою науково-дослідницької роботи.

Ключові слова: дослідження, здобувач вищої освіти, методологічна культура, методологічні підходи, методологія, методологія наукового пізнання, наукова культура, наукове дослідження, наукове пізнання, пізнання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Методологічна культура є невід’ємною складовою наукової культури здобувачів вищої освіти, важливість формування якої регламентує п’ята стаття Закону України “Про вищу освіту”:

- другий (магістерський) рівень вищої освіти передбачає засвоєння особою загальних засад методології наукової діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру;

- третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти передбачає оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення [2].

Увага до формування методологічної культури здобувачів другого і третього рівнів вищої освіти простежується в освітньо-професійних і освітньо-наукових програмах підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Зокрема, завдання освітніх компонент релевантні результатам навчання, які здобувачі вищої освіти здатні продемонструвати після їхнього вивчення, наприклад:

- обґрунтовувати методологію, методи наукового дослідження, проводити наукове та експертне дослідження, освітні вимірювання [14];

- мати передові концептуальні та методологічні знання з педагогіки на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з педагогіки, отримання нових знань та здійснення інновацій [13];

- розуміти загальні принципи та методи педагогічних наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері педагогіки та у викладацькій практиці [13].

Зв'язок дослідження з науковими програмами і практичними завданнями визначено розробленням низки питань відповідно до науково-дослідної тематики кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка.

Аналіз досліджень і публікацій за темою наукового пошуку засвідчує, що науковці висвітлюють у своїх працях окремі аспекти зазначеної проблеми:

- *методологію науково-педагогічних досліджень* (С. Гончаренко [1], Т. Кристопчук [17], Н. Кушнарєнко [22], Ю. Павлов [11], К. Rubacha [26] та ін.);

- *методологію наукового пізнання* (П. Йолон [20], В. Кремень [8], О. Руденко [11], Ю. Сурмін [19], Є. Хриков [21], В. Шейко [22] та ін.);

- *методологічні підходи* (В. Кремень [8], О. Лаврентьєва [9], В. Лутай [1], С. Сисоєва [17], Ю. Сурмін [19], Є. Хриков [21], Т. Bauman[25], W. Okoń [24], T. Pilch [25], K. Rubacha [26] та ін.);

- *сутність методологічної культури, її складові* (С. Гончаренко [1], О. Лаврентьєва [9], Н. Лазаренко [10], М. Окса [12], І. Сафонова [16] та ін.).

Проте, незважаючи на вагомі здобутки науковців у цих напрямках, сьогодні недостатньо дослідженими залишаються важливі аспекти формування методологічної культури здобувачів другого і третього рівнів вищої освіти. Окреслена проблема актуалізується й тим, що вивчення педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти відбувається за недостатньої кількості аудиторних форм

навчання, що зумовлює значні труднощі в обґрунтуванні методології наукових досліджень як студентами, так і аспірантами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – теоретично осмислити сутність методологічної культури як складової наукової культури дослідника, визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування методологічної культури, експериментально перевірити рівень її сформованості у здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Є. Хриков відносить розвиток методології до головних напрямів подальшого реформування педагогічної науки [21, с. 27]. Аналізуючи її складові, у методологічній підсистемі вітчизняної педагогічної науки вчений-методолог виокремлює такі типові особливості:

- вузько педагогічний підхід до вирішення освітніх проблем;
- недостатня увага до методологічних проблем;
- нечіткість філософських, загальнонаукових підвалин педагогічних досліджень тощо [21, с. 21, 22].

У контексті розв’язання завдань наукового пошуку вважаємо доцільним виконання структурного понятійно-термінологічного аналізу низки основних понять, що дасть змогу з’ясувати сутність методологічної культури як важливої складової наукової культури дослідника. Відтак урахуємо слушні зауваги Є. Хрикова, на думку якого, “у темі, що відбиває певну наукову проблему, необхідно виокремити родові та видові поняття” [21, с. 108]. У межах нашого дослідження фундаментальні категорії наукового дискурсу (“культура”, “пізнання”, “методологія”, “наука”) вважаємо системоутворювальними, основне поняття “методологічна культура” – видовим стосовно родових (“наукова культура”, “методологія наукового пізнання”, “методологія педагогіки”). Проаналізуємо підходи науковців до розуміння сутності основних понять нашого дослідження у такій логічній послідовності:

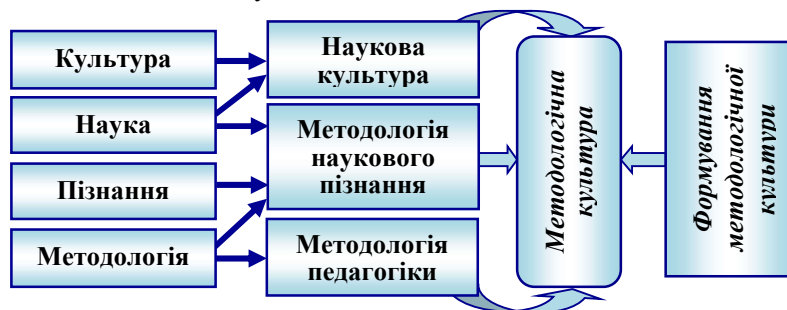

Рис. 1. Логічна послідовність понятійно-термінологічного аналізу основних понять дослідження

Фундаментальні категорії частково висвітлювалися у наших наукових і навчальних працях (“культура” [5], “наука”, “пізнання”, “методологія” [6]),

родове поняття “наукова культура” – у працях [4; 6]. Власне тлумачення наукової культури як інтегрального утворення особистості педагога-дослідника наводимо у праці [4, с. 63]. Відтак розглянемо підходи науковців до дефініції інших понять нашого дослідження.

Етимологію системоутворювального поняття наукового пошуку подає “Словник іншомовних слів”, за яким *методологія* (гр. *lódos* – вчення, слово; *μέθοδος* – шлях дослідження, спосіб пізнання) – 1) вчення про методи пізнання, перетворення дійсності; 2) сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці [18, с. 536].

У науковому дискурсі під *методологією* розуміють:

- галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур, що застосовують у процесі пізнання та практичної діяльності для досягнення визначеної мети (у *філософії*) [20, с. 374];
- вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання і практичної діяльності людини (у *психології*) [15, с. 199];
- науку про побудову людської діяльності; систему принципів і способів побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему, вчення про метод пізнання (у *педагогіці*) [1, с. 498].

Концептуальні засади і логіка дослідження наукових проблем у різних галузях наукових знань підпорядковуються методології відповідної науки. За визначенням С. Гончаренка, *методологія педагогіки* є системою знань про структуру педагогічної теорії, про принципи підходу і способи набуття знань, які відображають педагогічну дійсність, а також системою діяльності з одержання таких знань і обґрунтування програм, логіки, методів і оцінки якості дослідницької роботи [1, с. 498].

Вартісною для нашого наукового пошуку є думка Є. Хрикова, що обґрунтована та реалізована методологія дає досліднику змогу отримати нове наукове знання. Вчений слушно наголошує на тому, що методологію науково-педагогічного дослідження визначають такі чинники:

- 1) *загальна методологія наукових досліджень* (розробляє наукознавство, гносеологію);
- 2) *методологічні засади споріднених наук* (зокрема, філософії освіти, філософії управління, культурології, психології, соціології, інформатики та ін.);
- 3) *методологічні засади педагогічної науки* (теорії, підходи, концепції, закономірності, доктрини розвитку освіти тощо);
- 4) *особливості науково-педагогічної спеціальності* (у кожній спеціальності наявні специфічні методологічні засади дослідження);
- 5) *рівень науково-педагогічного дослідження* (визначає об’єкт, предмет, мету, завдання дослідження);
- 6) *особливості об’єкта і предмета* дослідження;
- 7) *мета та завдання* дослідження;

8) розробленість *понятійного апарату* (обґрунтування нового трактування аналізованого поняття чи нового поняття);

9) вивчення *стану дослідження* наукової проблеми [21, с. 131–138].

Проектування магістерської роботи чи дисертаційної роботи здобувачами вищої освіти передбачає обґрунтування теоретико-методологічних аспектів науково-педагогічного дослідження. Реалізація такого завдання залежить від рівня сформованості методологічної культури дослідника.

Павлов Ю. слушно вважає, що *наукову і методологічну культуру* можна розглядати як певну форму (модель) проведення науково-пізнавальної практики, що базується на власному життєвому і професійному досвіді науковця та виявляється у свідомо обраній манері виконання науково-дослідницької діяльності, спрямованої на досягнення найвищого рівня її ефективності та продуктивності [11, с. 589]. З погляду філософа, еволюція методологічної культури дослідника передбачає аналіз і використання досвіду застосування методологічного знання у процесі власної дослідницької діяльності. Погоджуємося з думкою вченого, що за такого підходу *методологічну культуру* можна розуміти як механізм (засіб) власного саморозвитку науковця, оскільки вона дає можливість ефективно та продуктивно вирішувати наукові проблеми, спираючись на комплекс історично напрацьованих наукою методологічних прийомів і засобів, або створених ним самим методологічних настанов [11, с. 591].

Окса М. доречно зауважує, що фундаменталізація значно наближає до осмислення філософсько-методологічних проблем і розгляду їх з урахуванням особливостей мислення, діяльності, спілкування. За дефініцією науковця, *методологічна культура* – це цілісна, інтегральна характеристика особистості, що володіє фундаментальним загальнонауковим знанням, системою ціннісних орієнтацій на творчий саморозвиток у навчально-дослідницькій творчій діяльності, науковим стилем мислення [12, с. 35].

Керуючись аспектом гуманітарності, І. Сафонова пов'язує *методологічну культуру* із здатністю педагога-дослідника глибоко вникати в сутність педагогічних процесів, визначати провідні суперечності розвитку сучасної освіти, осмислювати і проектувати стратегії методологічного пошуку через призму “людського в людині”, творчо застосовувати сучасні концепції, підходи та методи пізнання, не порушуючи гуманітарної природи людини [16, с. 188].

Аналіз підходів до трактування сутності основного поняття нашого дослідження засвідчує, що науковці ототожнюють методологічну культуру з культурою мислення. Так, *методологічна культура* (за С. Гончаренком) – це культура мислення, ґрунтована на методологічних знаннях, необхідною частиною якої є рефлексія [1, с. 500]. У цьому контексті вартісним є дефінітивно-структурний аналіз сутності досліджуваного поняття Н. Лазаренко. Науковиця визначає *методологічну культуру* викладача як особливу культуру його наукового мислення, базою якої є методологічний світогляд, знання, вміння

та навички, потрібні для виконання професійної діяльності, і досвід рефлексії (самопізнання та самооцінювання професіонала, який прагне вдосконалити не лише власну наукову чи педагогічну діяльність, а й систему вищої освіти загалом) [10, с. 116].

З погляду О. Лаврентьєвої, методологічна культура вчителя може бути зображена як складна ієрархічна система елементів у структурі професійно-педагогічної діяльності, ґрунтуючись на певному рівні культури мислення. Під *методологічною культурою вчителя* дослідниця розуміє культуру мислення, специфічну для сфери освіти, засновану на методологічних знаннях, умінях, навичках, здатності до рефлексії, науковому обґрунтуванні, критичному осмисленні й творчому застосуванні певних концепцій, форм і методів пізнання, управлінні й конструюванні педагогічної теорії і практики з метою вирішення професійно-педагогічних проблем та осмисленні власного педагогічного досвіду [9].

Зауважимо, що, реалізуючи завдання за темою наукового пошуку, особливу увагу приділяємо *культурі наукового мислення*, сутність якої і головні аспекти її формування у здобувачів вищої освіти розглядаємо у працях [4; 6]. З нашого погляду, методологічна культура дослідника у процесі виконання наукового пошуку безпосередньо пов'язана з культурою наукового мислення, що сприяє продуктивному оволодінню ним інструментальними засобами наукового пізнання.

Понятійно-термінологічний аналіз підходів науковців [1; 9–12; 16; 17], наукові розвідки [8; 17; 19; 22; 24–26] та проведене нами дослідження дали змогу визначитися щодо трактування сутності видового поняття наукового пошуку і педагогічних умов, які забезпечують ефективність формування методологічної культури здобувачів другого та третього рівнів вищої освіти.

Першою педагогічною умовою, яка закладає основу для її формування, є *усвідомлення методологічної культури як важливої складової наукової культури дослідника*. Методологічну культуру (у вузькому розумінні) інтерпретуємо як складову наукової культури педагога-дослідника, яка характеризує його здатність виконувати науково-дослідну діяльність з урахуванням різних рівнів методології і принципів наукового пізнання, використовувати методологічні підходи релевантно темі, предмету, меті та завданням наукового дослідження. Методологічну культуру педагога-дослідника (у широкому розумінні) трактуємо як інтегровану сукупність його методологічної компетентності, професійних і науково-дослідницьких якостей, у якій органічно поєднуються глибокі методологічні знання, методологічна рефлексія, дослідницькі вміння й навички, досвід творчої науково-дослідної та професійно-педагогічної діяльності, здатність до наукового пізнання на теоретичному й емпіричному рівнях, грамотного обґрунтування наукового апарату, теоретико-методологічних засад дослідження з використанням ієрархічної системи методології, методологічних підходів і принципів.

У структурі методологічної культури виокремлюємо такі компоненти:

1) *мотиваційно-ціннісний* (мотивація; цілепокладання; система цінностей);

2) *когнітивний* (методологія наукового пізнання; методологічні знання; обґрунтування теоретико-методологічних засад наукового дослідження тощо);

3) *процесуально-діяльнісний* (дослідницькі вміння й навички; досвід науково-дослідної діяльності; методологічна рефлексія; поєднання з культурою наукового мислення та іншими складовими наукової культури тощо);

4) *діагностико-технологічний* (методика і техніка науково-педагогічного дослідження, опрацювання, аналіз та інтерпретація отриманих результатів).

Мотивація здобувачів вищої освіти до формування методологічної культури є другою педагогічною умовою. Виокремлюючи цю педагогічну умову, керуємось тим, що мотивація як система спонукає (мотивів, цілей, потреб, інтересів, мотиваційних настанов тощо) визначає активність здобувача вищої освіти у роботі над науковою проблемою, його спрямованість на оволодіння методологічними знаннями, ефективність науково-дослідницької діяльності у вирішенні завдань наукового пошуку тощо.

Моделювання багаторівневого культурно-освітнього середовища закладу вищої освіти є третьою педагогічною умовою, яка забезпечує ефективність формування методологічної культури здобувачів вищої освіти. Зауважимо, що сутність і моделювання культурно-освітнього середовища університету репрезентовані нами у працях [3; 23] у контексті дослідження проблеми формування культури професійного мислення майбутніх педагогів.

У контексті дослідження проблеми формування методологічної культури культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти розглядаємо як частину соціокультурного простору, що є інтегрованою сукупністю багаторівневих середовищ, зовнішніх і внутрішніх чинників, ресурсів і різновидів взаємодії учасників освітнього процесу, а також інших складових, які створюють необхідні передумови для наукової роботи здобувачів вищої освіти, визначають індивідуальну траєкторію науково-дослідницької діяльності, забезпечують реалізацію мети і завдань підготовки фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними та освітньо-науковими програмами для відповідних рівнів і ступенів вищої освіти тощо. Відтак формування методологічної культури здобувачів вищої освіти передбачає моделювання відкритого культурно-освітнього середовища закладу вищої освіти на трьох рівнях:

1) *макросередовище* (університет; наукові спільноти; наукові школи та ін.);

2) *мезосередовище* (факультет; наукові школи; відділ аспірантури; наукове товариство аспірантів і студентів та ін.);

3) *мікросередовище* (кафедри; наукові школи; наукові і науково-педагогічні працівники; аспіранти; студенти та ін.).

Педагогічне діагностування рівнів сформованості методологічної культури здобувачів вищої освіти є четвертою педагогічною умовою. Зауважимо, що доцільність урахування такої педагогічної умови апробовано нами в контексті дослідження проблеми формування культури професійного мислення майбутніх педагогів [7]. Відтак аналогічно виокремлюємо такі *рівні* сформованості методологічної культури здобувачів вищої освіти: низький (адаптивний), середній (репродуктивний), достатній (реконструктивний) та високий (творчий).

На підставі аналізу підходів науковців [1; 11; 17; 21, 25; 26] і результатів нашого дослідження виокремлюємо такі ознаки сформованості методологічної культури здобувачів вищої освіти:

- усвідомлене ставлення до засобів і передумов діяльності з формування та вдосконалення наукового знання, норм і методів пізнання (*методологічність*);
- уміння аналізувати власну науково-дослідницьку діяльність, результати наукового пошуку (*методологічна рефлексія*);
- здатність до наукового обґрунтування, критичного осмислення і творчого застосування концепцій, моделювання (*методологічна концептуальність*).

Ми суголосні з думкою Ю.Павлова, що становлення наукової і методологічної культури дослідника можна розглядати як процесуальність його світоглядно-наукової еволюції від первинного рівня *методологічної грамотності* (знання методологічних проблем), до *методологічної освіченості* (розуміння перспективних шляхів і напрямів їхнього розв'язання), до *методологічної компетентності* (здатності до самостійного, творчо-інноваційного розв'язання проблем теоретичного чи прикладного характеру в різних сферах наукової діяльності) [11, с. 591].

У формуванні методологічної культури здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти виокремлюємо такі етапи:

- *початковий* (діагностування стартового рівня у першому семестрі);
- *формувальний* (вивчення освітніх компонент “Методологія наукових досліджень”, “Магістерський науковий семінар”; формувальне діагностування; педагогічна практика; участь у наукових конференціях; виконання наукового дослідження за темою магістерської роботи);
- *завершальний* (презентація результатів проведеного дослідження на наукових семінарах і конференціях, захист магістерської роботи).

У формуванні методологічної культури здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти виокремлюємо такі етапи:

- *початковий* (діагностування сформованості методологічної культури до вивчення аспірантами освітніх компонент “Культура наукового мислення”, “Моделювання та діагностування науково-педагогічних досліджень”);

- *формувальний* (вивчення освітніх компонент “Моделювання та діагностування науково-педагогічних досліджень”, “Культура наукового мислення”, “Науковий семінар”; формувальне діагностування; виконання дослідження за темою дисертації; апробація результатів дослідження шляхом виступів з доповідями на наукових конференціях, науково-методичних семінарах кафедри, публікації в наукових журналах тощо);

- *завершальний* (презентація результатів дисертаційного дослідження під час попереднього захисту на науковому семінарі профільюючої кафедри, захисту в одноразовій спеціалізованій раді закладу вищої освіти).

Рівні сформованості методологічної культури здобувачів вищої освіти за системою критеріїв визначали за такими показниками:

1) сформованість наукового пізнання на теоретичному та емпіричному рівнях, що передбачає чітке дотримання принципів наукового пізнання;

2) здатність чітко визначати загальноприйняті методологічні параметри, що становлять науковий апарат дослідження;

3) оволодіння методологічними знаннями, що дають змогу грамотно, зважаючи на рівні методології, розкрити теоретико-методологічні положення;

4) здатність обґрунтовувати методологічні підходи, що забезпечує чітку систематизацію концептуальних основ наукового пошуку;

5) здатність ураховувати методологічні принципи, зокрема в процесі аналізу та порівняння різних поглядів на досліджувану проблему тощо.

Педагогічний експеримент охопив 540 магістрів денної і заочної форм навчання (біологічний факультет, факультет педагогічної освіти) і 35 аспірантів факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка. Результати наведено в таблиці.

Результати педагогічного експерименту на визначення сформованості методологічної культури здобувачів вищої освіти (за показниками 1–5)

Показник	Здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти (N – кількість осіб, %)			Здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (N – кількість, осіб, %)		
	Початковий етап (N=540)	Формувальний етап (N=536)	Завершальний етап (N=536)	Початковий етап (N=35)	Формувальний етап (N=31)	Завершальний етап (N=14)
1	50 (9,26 %)	372 (69,40 %)	446 (83,21 %)	9 (25,71 %)	28 (90,32 %)	14 (100,00 %)
2	34 (6,30 %)	367 (68,47 %)	440 (82,09 %)	6 (17,14 %)	29 (93,55 %)	14 (100,00 %)
3	33 (6,11 %)	368 (68,66 %)	438 (81,72 %)	6 (17,14 %)	27 (87,10 %)	14 (100,00 %)
4	42 (7,78 %)	370 (69,03 %)	448 (83,58 %)	7 (20,00 %)	29 (93,55 %)	14 (100,00 %)
5	34 (6,30 %)	369 (68,84 %)	434 (82,27 %)	6 (17,14 %)	28 (90,32 %)	14 (100,00 %)

Як бачимо з таблиці, значне підвищення достатнього і високого рівнів сформованості методологічної культури здобувачів вищої освіти простежується вже на завершенні формувального етапу після вивчення освітніх компонент,

зазначених вище. Відтак зауважимо, що обмежений обсяг статті не дає можливості зробити ґрунтовний аналіз результатів педагогічного експерименту.

Висновки. Формування методологічної культури сприяє подоланню стереотипів мислення у ставленні магістрів і аспірантів до методології науково-педагогічного дослідження як чогось абстрактного, непов'язаного з темою *наукового пошуку*, дає змогу здобувачам вищої освіти методологічно ґрамотно обґрунтувати *науковий апарат*, виконати термінологічно-понятійний аналіз, застосувати методи дослідження, аналізувати, інтерпретувати, презентувати його результати та впроваджувати у практичну діяльність тощо.

Перспектива подальших досліджень полягатиме в ґрунтовному розкритті головних аспектів формування методологічної культури, глибшому аналізі та інтерпретації результатів педагогічного експерименту на визначення рівнів сформованості методологічної культури здобувачів вищої освіти.

1. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

2. Закон України "Про вищу освіту". Голос України. 2014. № 148(5898). 6 серпня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. Ковальчук Л., Коник М., Ничипорук Г. Дидактико-методична модель проектування культурно-освітнього середовища університету (на прикладі хімічного факультету). Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна. 2018. Вип. 33. С. 90–99. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2018.33.9957>.

4. Ковальчук Л. Культура наукового мислення як проблема дослідження. Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна. 2024. Вип. 41. С. 59–70. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2024.41.12548>.

5. Ковальчук Л. Культура як фундаментальна категорія гуманітарного дискурсу у контексті дослідження формування культури професійного мислення майбутніх педагогів. Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна. 2023. Вип. 39. С. 64–77. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2023.39.12035>.

6. Ковальчук Л. Моделювання науково-педагогічних досліджень : навч. посібник. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 520 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/koval-chuk-l-modeliuvannia-naukovo-pedahohichnykh-doslidzhen-navchal-nyy-posibnyk-l-viv-vydavnychyy-tsentr-lnu-imeni-ivana-franka-2020-520-s>.

7. Ковальчук Л. Система формування культури професійного мислення студентів природничих факультетів університету. Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна. 2017. Вип. 32. С. 426–435. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2017.32.9513>.

8. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Педагогічна думка, 2009. 520 с.

9. *Лаврентьєва О. О.* Методологічна культура вчителя: у пошуках концептів професійної діяльності. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50319/4/lavrentieva_Kylytra.pdf;jsessionid=2060EA99AD82D496B93D9FAD8F55BAEC.

10. *Лазаренко Н. І.* Методологічна культура викладача вищої школи: дефінітивний і структурний аналіз. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2016. Вип. 44. С. 115–118.

11. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / авт. кол. : І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2018. 607 с.

12. *Окса М.* Питання структури методологічної культури студентів в умовах фундаменталізації навчання. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер. Педагогіка. 2016. № 2(17). С. 32–36. URL: <https://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/1597/1938>.

13. Освітньо-наукова програма “Освітні, педагогічні науки”. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/ONP-011-PROYEKT.pdf>.

14. Освітньо-професійна програма “Організація освітнього простору: управління та експертиза”. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/opp-011-Osvitni-pedehohichni-nauky-mahistr.pdf>.

15. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.

16. *Сафонова І. О.* Методологічна культура педагога-дослідника в аспекті гуманітарності. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2016. № 5 (74). С. 179–192.

17. *Сисоєва С. О., Кристончук Т. Є.* Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.

18. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничук. Київ : Гол. редакція, 1985. 970 с.

19. *Сурмін Ю. П.* Майстерня вченого : підручник для науковця. Київ : Навч.-метод. центр “Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2006. 320 с.

20. Філософський енциклопедичний словник / ред. кол. : В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. VI+744 с.

21. *Хриков Є. М.* Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків : ТОВ “ДІСА ПЛЮС”, 2018. 298 с.

22. *Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М.* Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. Київ : Знання, 2006. 307 с.

23. *Kovalchuk L.* Modeling of cultural and educational environment as a pedagogical condition of forming of professional thinking culture of future teachers.

European Scientific Journal. 2014. Vol. 10, No. 22. P. 69–88. URL: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/3906/3697>.

24. *Okoń W.* Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa: Żak, 2007. 490 s.
25. *Pilch T., Bauman T.* Zasady badań pedagogicznych: Strategie ilościowe i jakościowe. Warszawa : Wyd-wo Akademickie “Żak”, 2010. 376 s.
26. *Rubacha K.* Metodologia badań nad edukacją. Warszawa : Wyd-wo Akademickie, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, 2011. 470 s.

References

1. Entsyklopediia osvity. (2008) / hol. red. V. H. Kremen'. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy “Pro vyschu osvitu”. (2014). *Holos Ukrainy*, 148(5898). 6 serpnia. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
3. Koval'chuk, L., Konyk, M., Nychyporuk, H. (2018). Dydaktyko-metodychna model' proektuvannia kul'turno-osvitn'oho seredovyscha universytetu (na prykladi khimichnoho fakul'tetu). *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Ser. Pedahohichna*, 33, 90–99. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2018.33.9957> [in Ukrainian].
4. Koval'chuk, L. (2024). Kul'tura naukovoho myslennia iak problema doslidzhennia. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Ser. Pedahohichna*, 41, 59–70. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2024.41.12548> [in Ukrainian].
5. Koval'chuk, L. (2023). Kul'tura iak fundamental'na katehoriia humanitarnoho dyskursu u konteksti doslidzhennia formuvannia kul'tury profesijnoho myslennia majbutnikh pedahohiv. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Ser. Pedahohichna*, 39, 64–77. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2023.39.12035> [in Ukrainian].
6. Koval'chuk, L. (2020). Modeliuvannia naukovopedahohichnykh doslidzhen'. Navch. posib. L'viv : Vydav. tsentr LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
7. Koval'chuk, L. (2017). Systema formuvannia kul'tury profesijnoho myslennia studentiv pryrodnychkykh fakul'tetiv universytetu. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Ser. Pedahohichna*, 32, 426–435. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2017.32.9513> [in Ukrainian].
8. Kremen', V. H. (2009). Filosofiia liudynotsentryzmu v stratehiakh osvitn'oho prostoru. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
9. Lavrent'ieva, O. O. Metodolohichna kul'tura vchytelia: u poshukakh kontseptiv profesijnoi diial'nosti. Retrieved from https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50319/4/lavrentieva_Kyltyra.pdf;jsessionid=2060EA99AD82D496B93D9FAD8F55BAEC [in Ukrainian].
10. Lazarenko, N. I. (2016). Metodolohichna kul'tura vykladacha vyschoi shkoly: definityvnyj i strukturnyj analiz. *Suchasni informatsijni tekhnolohii ta*

innovatsijni metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy, 44, 115–118 [in Ukrainian].

11. Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen': navch. posib. (2018) / avt. kol.: I. S. Dobronravova, O. V. Rudenko, L. I. Sydorenko ta in.; za red. I. S. Dobronravovoi (ch. 1), O. V. Rudenko (ch. 2). Kyiv: VPTs "Kyivs'kyj universytet" [in Ukrainian].

12. Oksa, M. (2016). Pytannia struktury metodolohichnoi kul'tury studentiv v umovakh fundamentalizatsii navchannia. *Naukovyj visnyk Melitopol's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. Pedahohika*, 2(17), 32–36. Retrieved from <https://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/1597/1938> [in Ukrainian].

13. Osvitn'o-naukova prohrama "Osvitni, pedahohichni nauky". (2024). Retrieved from <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/ONP-011-PROYEKT.pdf> [in Ukrainian].

14. Osvitn'o-profesijna prohrama "Orhanizatsiia osvitr'oho prostoru: upravlinnia ta ekspertyza". (2024). Retrieved from <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/opp-011-Osvitni-pedahohichni-nauky-mahistr.pdf> [in Ukrainian].

15. Psykholohichna entsyklopediia. (2006) / avt.-uporiad. O. M. Stepanov. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

16. Safonova, I. O. (2016). Metodolohichna kul'tura pedahoha-doslidnyka v aspekti humanitarnosti. *Dukhovnist' osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 5(74), 179–192 [in Ukrainian].

17. Sysoieva, S. O., Krystopchuk, T. Ye. (2013). Metodolohiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen': pidruchnyk. Rivne: Volyns'ki oberehy. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9021/1/Metodologiya_naukovo-pedagogichnykh_doslidzhen.pdf [in Ukrainian].

18. Slovnyk inshomovnykh sliv. (1985) / za red. O. S. Mel'nychuk. Kyiv: Hol. redaktsiia [in Ukrainian].

19. Surmin, Yu. P. (2006). Majsternia vchenoho: pidruchnyk dlia naukovtsia. Kyiv: Navch.-metod. tsentr "Konsortsium z udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini" [in Ukrainian].

20. Filosofs'kyj entsyklopedychnyj slovnyk. (2002) / red. kol.: V. I. Shynkaruk ta in. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

21. Khrykov, Ye. M. (2018). Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia: monohrafiia. Kharkiv : TOV "DISA PLYuS" [in Ukrainian].

22. Shejko, V. M., Kushnarenko, N. M. (2006). Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnyts'koi diial'nosti: pidruchnyk. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

23. Kovalchuk, L. (2014). Modeling of cultural and educational environment as a pedagogical condition of forming of professional thinking culture of future teachers. *European Scientific Journal*, 10, 22, 69–88. Retrieved from <http://ejournal.org/index.php/esj/article/view/3906/3697> [in English].

24. Okoń, W. (2007). Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa: Żak [in Poland].
25. Pilch, T., Bauman, T. (2010). Zasady badań pedagogicznych: Strategie ilościowe i jakościowe. Warszawa: Wyd-wo Akademickie "Żak" [in Poland].
26. Rubacha, K. (2011) Metodologia badań nad edukacją. Warszawa: Wyd-wo Akademickie, Oficyna Wydawnicza Łośgraf [in Poland].

Стаття: надійшла до редколегії 31.03.2025

доопрацьована 08.04.2025

прийнята до друку 15.04.2025

DEVELOPING THE METHODOLOGICAL CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

Larysa Kovalchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79007
larysa.kovalchuk@lnu.edu.ua*

The article provides a theoretical exploration of scientific literature and incorporates the author's research to clarify the distinctions between generic and specific concepts. In the context of scientific inquiry, key categories such as "culture", "cognition", "science", and "methodology" serve as foundational elements. The concept of "methodological culture" is examined as a specific term in relation to broader concepts like "scientific culture", "methodology of scientific cognition", and "methodology in pedagogy". Through a structural conceptual and terminological analysis, we provide a theoretical foundation for understanding methodological culture. It is interpreted as a component of a researcher's scientific culture, which reflects their ability to conduct scientific research while considering the levels of methodology and the principles of scientific knowledge. This includes the appropriate use of methodological approaches that align with the topic, subject, goals, and objectives of the research.

It has been determined and substantiated that the effectiveness of developing the methodological culture of the second and third-level higher education students relies on the following pedagogical conditions: 1) recognition of methodological culture as a vital component of a researcher's scientific culture; 2) motivation of higher education students to cultivate their methodological culture; 3) creation of the multi-level cultural and educational environment within higher education institution; and 4) assessment of students' levels of methodological culture development.

To substantiate our findings we developed a diagnostic toolkit and experimentally verified the level of methodological culture formation among higher education students at various stages of their training and research activities.

Keywords: research, higher education student, methodological culture, methodological approaches, methodology, methodology of scientific knowledge, scientific culture, scientific research, scientific knowledge, knowledge.